

УДК 811.111:81'371'42

АЛЮЗИВНІ ЕПІТЕТИ В РОМАНАХ Д. БРАУНА**Піндосова Т. С.**

У статті розглядається проблема алюзивних епітетів, зокрема біблійних, історичних та літературних. Особлива увага приділяється вертикальному контексту, який надає епітету додаткової конотації. Дослідження виконано на матеріалі романів Дена Брауна "Янголи та Демони", "Код да Вінчі", "Інферно".

Ключові слова: алюзія, епітет, біблійні, історичні, літературні алюзивні епітети, вертикальний контекст.

В статье рассматривается проблема аллюзивных эпитетов, а именно библейских, исторических и литературных. Особое внимание уделяется вертикальному контексту, который наделяет эпитет дополнительной коннотацией. Исследование выполнено на материале романов Дэна Брауна "Ангелы и Демоны", "Код да Винчи", "Инферно".

Ключевые слова: аллюзия, эпитет, библейские, исторические, литературные аллюзивные эпитеты, вертикальный контекст.

The article deals with the problem of the biblical, historical, literary allusive epithet. Special attention is paid to the vertical context, which gives additional connotation to the epithet. The research was made on the basis of Den Brown's novels "Angels and Demons", "The Da Vinci Code", "Inferno".

Keywords: allusion, epithet, biblical, historical, literary allusive epithets, vertical context.

Розуміння художнього тексту є на сьогоднішній день однією з найбільш актуальних і суперечливих проблем у сучасній філологічній науці. Це пояснюється, з одного боку, особливостями художньої мови, яка відзначається полісемантичністю та можливістю неоднозначної інтерпретації значень мовних одиниць, з іншого – індивідуальними особливостями авторського стилю письменника. У той же час сприйняття тексту різними читачами не може бути однаковим, це пов'язано з процесом мислення та рівнем літературної культури кожної людини. Найбільш точно розуміння художнього твору неможливе без звернення до аналізу тексту на двох рівнях: синтагматичному і парадигматичному. При цьому якщо синтагматичний аналіз обмежується рамками тексту, то під час парадигматичного аналізу твір досліджується на метамовному рівні, що включає культурний рівень читача.

З вивченням функціонування словесних художніх засобів мови на метамовному рівні пов'язано багато досліджень з поезики. Вивченню епітета присвячені дослідження таких лінгвістів, як О. О. Потебні, О. Н. Веселовського, І. Р. Гальперіна, Ф. І. Буслаєва, В. М. Жирмунського, Ю. М. Скребнева, О. М. Мороховського, В. А. Кухаренко. Однак до теперішнього часу у сучасній лінгвістиці немає узгодженості щодо визначення епітета, його призначення в мові. Це спричинено складністю, багатоаспектністю самого поняття.

Найбільш повне, на нашу думку, тлумачення цього поняття подає О. Селіванова: "Епітет – стилістична фігура, троп, що є означенням чи обставиною в реченні як атрибут предмета, дії, стану й характеризується високою емотивно-експресивною зарядженістю й образністю" [3, с. 145]. Такий підхід свідчить про те, що дослідниця звертає увагу не тільки на експресивну сутність художнього означення, а й на зв'язок епітета з іншими тропами, тобто розглядає його в тропеїчній системі мови.

Аналіз досліджень, присвячених проблемі епітетів, показує різні принципи їх класифікації. І. В. Арнольд та С. М. Мезенін виділяють метафоричні епітети як окрему категорію, під якою розуміють епітет, виражений словами в переносному значенні.

Як показують результати дослідження, в метафоричних епітетах достатньо поширені алюзії. Проблемам вивчення алюзії присвячено праці О. Ю. Абрамової, О. С. Ахманової, І. В. Гюббенет, О. М. Дронової, А. С. Євсєєва, М. І. Кіосе, А. Г. Мамаєвої, Л. А. Машкової, І. Г. Потилициної, Є. В. Розен, І. Н. Софронової. За І. Р. Гальперінім, алюзії – це посилання на біблійні, історичні, літературні, міфічні, побутові факти [1, с. 138].

Треба зазначити, що дослідниця алюзії А. Г. Мамаєва має схожий погляд. На її думку, алюзія – це прийом навмисного використання в тексті певних слів (словосполучень, речень), які побічно сліввідносяться із засвідченими фактами культури [2, с. 10]. Таким чином, основною характеристикою прийому алюзії є його співвіднесеність з джерелом.

Розглядаючи питання класифікації алюзії, А. Г. Мамаєва відзначає, що відповідно до своєї структури алюзії можуть виражатися: власними назвами; алюзивними цитатами. Власні назви включають топоніми (назви місць та подій) і антропоніми (імена міфічних героїв, біблійних та літературних персонажів, історичних осіб) [2, с. 8-9].

Класифікація за джерелами включає поділ на дві групи: 1) алюзії на факти, що складають основний фонд знань соціальної культури певного суспільства; 2) алюзії на явища масової культури. До першої групи належать алюзії на: біблійні сюжети; історичні події; літературні твори; невербальне мистецтво. Слово або фраза, які містять алюзивний смисловий компонент, часто виконують функцію епітета до визначеного слова.

Категорією метамовного рівня є поняття "вертикальний контекст", запропоноване О. С. Ахмановою та лінгвістами її школи. Автори не тільки виокремили це явище з різноманіття видів контексту, але й протиставили його вербальному контексту. За їх визначенням, вертикальний контекст є сукупністю філологічних, історичних, культурологічних, побутових знань, які забезпечують виявлення зв'язків, аналогій, паралелей між окремими елементами та інформацією, що співвідноситься з ними, але не входить до рамок самого тексту.

Серед усього різноманіття виражальних засобів мови на метамовному рівні ми зупинились на дослідженні саме алюзивних епітетів у романах Д. Брауна, тому що алюзія та епітет як самостійні стилістичні прийоми, а також їх взаємозв'язок та взаємодія, особливо у творах вказаного американського письменника, ще недостатньо вивчені.

Мета даної статті полягає в аналізі алюзивних епітетів у художньому тексті. Реалізація поставленої мети вимагає розв'язання таких завдань:

- 1) уточнити поняття "алюзивний епітет";
- 2) розкрити вплив вертикального контексту на алюзивні епітети;
- 3) виявити в романах Дена Брауна наступні алюзивні епітети: біблійні, історичні, літературні, епітети, які включають алюзії на невербальне мистецтво.

Матеріалом дослідження є романи Дена Брауна "Янголи та Демони", "Код да Вінчі", "Інферно".

Класифікація А. Г. Мамаєвої стала основою для виділення наступних груп алюзивних епітетів: біблійні сюжети; історичні події; літературні твори; невербальне мистецтво.

До першої групи відносяться епітети, які мають зв'язок з біблійними персонажами та описами. У романі Д. Брауна "Код да Вінчі" знаходимо такий асоціативний образ: "And it is purportedly one of the *cornerstones* of the Sangreal documents" [5, с. 215]. Словосполучення "наріжний камінь" (англійською – *cornerstone*) набуло широкого поширення завдяки Біблії. Наріжний камінь – це скеля на Храмовій горі, над якою розташовувалось Святеє Святих Єрусалимського храму, він також вважається наріжним каменем світобудови, оскільки саме з нього Господь почав Створення світу. У наш час це поняття означає основу, початок чого-небудь. Тобто через визначення "cornerstone" автор проводить паралель між скелею та знанням, вказуючи на подібність функцій каменя як будівельного матеріалу, що кладуть в основу фундаменту, та знання, яке стало основою інформації про Святий Грааль.

Особливо цікаві епітети, в яких джерелом алюзивності служать імена історичних осіб, назви історичних місць, які позначають історичні реалії.

Наведемо один з таких прикладів: *"The room was **spartan** – hardwood floors, a pine dresser, a canvas mat in the corner that served as his bed"* [5, с. 10]. Для того, щоб усвідомити, яке семантичне уточнення Д. Браун вкладає в "спартанську обстановку кімнати", треба знати, що таке Спарта. Згадка про це місто-державу Стародавньої Греції не є випадковою, адже воно залишило значущий спадок у військовій справі: дисципліна – необхідний елемент будь-якої сучасної армії. Суворе виховання, орієнтоване на витривалість, і зараз називають спартанським. Ден Браун порівнює аскетичну, просту обстановку кімнати та строге, жорстоке вихованням у стародавньому місті.

В "Інферно" знаходимо епітет, в якому простежується алюзивний зв'язок тексту твору з романом-утопією "1984" (1949) Дж. Оруелла: *"...but a highly contagious airborne pathogen that could do so by altering us genetically seemed to belong in another world ... some kind of **Orwellian dystopia** of the future"* [6, с. 1580]. Тим самим автор проводить аналогію між неможливістю повірити у потойбічність та жахливість ефекту, до якого призводить вірус (безпліддя), та майбутнього світового суспільства як тоталітарного ієрархічного устрою, заснованого на витонченому фізичному та духовному поневоленні.

У творах Д. Брауна присутні також алюзії на невербальне мистецтво, що можна проілюструвати наступним прикладом: *"Only her gaze was sharp, and the juxtaposition conjured images of a multilayered **Renoir portrait**... veiled but distinct, with a boldness that somehow retained its shroud of mystery"* [5, с. 55]. У самому реченні пояснюється, чому автор, описуючи погляд героїні, згадує про портрети Ренуара. Імпресіоніст намагався у своїх творах відтворити шляхетні, витончені особисті враження та спостереження мінливих миттєвих відчуттів та переживань, природу, схопити мінливі ефекти світла – проте не зобов'язувався об'єктивно відображати реальність, а натомість поділитися власними почуттями зі спостерігачем твору, вплинути на нього, тому у Ренуара був свій власний стиль, в якому він використовував більш певні форми, чіткі лінії і більш вишукану палітру.

В аналізованому тексті часто використовується епітет у комбінації з метафорою та порівнянням, що мають відтінок алюзивності. На думку О. Селіванової, ці приклади також можна віднести до алюзивних епітетів. Дослідниця зазначила, що епітет має метафоричну або метонімічну природу, тож у широкому розумінні епітет є не лише метафорою чи метонімією, а й будь-яким оціночним атрибутом.

У романі Дена Брауна "Янголи та Демони" один з головних персонажів порівнюється із героєм притчі про Ісуса Христа, про яку згадується в Євангелії від Луки: *"Maybe he really is acting as the **Samaritan**!"* [4, с. 219]. Вона розповідає про милосердя і безкорисливу допомогу людині, яка потрапила до лиха, перехожим-самарянином – представником етнічної групи, яку євреї не визнають одновірцями. На думку деяких богословів, дана притча показує, що приклади людської доброти зустрічаються у всіх народів і у всіх вірах, що Закон та заповіді Божі виконують люди різних національностей, віросповідань.

Максиміліана Коллера (герой роману "Янголи та Демони") письменник ототожнює із кайзером: *"Maximilian Kohler, director general of CERN, was known behind his back as **König-King**"* [4, с. 10]. Саме такий титул носили німецькі монархи, він походить від римського титулу "цезар". Автор використовує поняття *"König-King"* для того, щоб підкреслити могутність, впливовість свого героя, а також почуття жаху, яке він вселяв у підлеглих, керуючи своєю "імперією" ЦЕРН (Європейський Центр ядерних досліджень). Д. Браун вказує на кмітливість та надзвичайний розум Вітторії (головна героїня роману "Янголи та Демони"): *"My little **Einstein**"* [4, с. 50], посилаючись на А. Ейнштейна, видатного фізика ХХ ст., лауреата Нобелівської премії.

До наступної підгрупи належать епітети, які є результатом переносу будь-яких якостей персонажів одних літературних героїв на інші. Так, Ден Браун уподібнює уважну та допитливу Вітторію (головну героїню роману "Янголи та Демони") привабливій, добре освіченій, талановитій дівчини-детективу Ненсі Дрю: *"He nodded to Vittoria. "Nice work, **Nancy Drew**""* [4, с. 126], персонажу книги "Таємниця старого годинника" (1930), створеної Едвардом Стратемаєром,

засновником фірми, що займалася пакуванням книг. Цей твір було створено колективом авторів та опубліковано під псевдонімом "Керолайн Кін".

Проведене дослідження дозволило зробити наступні *висновки*:

1) алюзивний епітет – це слово або фраза, які містять алюзивний смисловий компонент і виконують функцію епітета до визначеного слова;

2) вертикальний контекст як засіб уточнення значення мовних одиниць надає алюзивним епітетам додаткові конотації, пов'язані з їх функціонуванням на метамовному рівні;

3) вивчення взаємозв'язку алюзії та епітетів дозволило виявити в романах Дена Брауна "Янголи та Демони", "Код да Вінчі", "Інферно" кілька основних груп алюзивних епітетів: біблійні, історичні, літературні, епітети, які включають алюзії на невербальне мистецтво.

Перспективами цієї теми можуть стати подальші дослідження форм інтертекстуальності в романах Дена Брауна.

Література

1. Гальперин И. Р. Текст как объект лингвистического исследования / И. Р. Гальперин. – М., 1981. – 138 с.
2. Наумова Т. М. Аллюзивные антропонимы в британской концептосфере: Автореф. дисс. ... канд. фил. наук. – Нижний Новгород, 2011. – 24 с.
3. Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика: термінологічна енциклопедія / О. О. Селіванова. – Полтава: Довкілля – К., 2006. – 716 с.
4. Dan Brown. Angels and Demons [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.miracle-girl.com/angels&demons.pdf>
5. Dan Brown. The Da Vinci Code [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://hrsbstaff.ednet.ns.ca/engramja/ENG_11/The.Da.Vinci.Code.pdf
6. Dan Brown. Inferno [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://vk.com/doc8069473_215629575?hash=2d99d0b5d2e7178d05&dl=98c99737087cc5b9d1